

Stanisława Nazaruk

Akademia Bialska im. Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

E-mail: s.nazaruk@dyd.akademiabialska.pl
ORCID: orcid.org/0000-0001-5620-3980

Joanna Waszczuk

Akademia Bialska im. Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

E-mail: awaszczuk@op.pl
ORCID: orcid.org/0000-0001-8823-7691

**Paulina Kisiel, Karolina Korpysz,
Gabriela Semeniuk, Natalia Łukaszuk**

Akademia Bialska im. Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

DOI: doi.org/10.13166/awsge/187762

**ZABURZENIA MOWY U DZIECI A DZIAŁANIA
PROWADZONE PRZEZ NAUCZYCIELI
WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO. ANALIZA
ZJAWISKA W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH**

**SPEECH DISORDERS IN CHILDREN AND
ACTIVITIES CARRIED OUT BY PRESCHOOL
TEACHERS. ANALYSIS OF THE PHENOMENON
IN THE LIGHT OF OWN RESEARCH**

Streszczenie: Prawidłowy rozwój mowy stanowi istotne znaczenie w prawidłowym kształceniu dziecka, budowaniu jego osobowości i ogólnym rozwoju. W związku z tym powszechnie uznanym faktem zwrócono uwagę na potrzebę kształtowania prawidłowego rozwoju mowy u dziecka i jego zaburzeń

w aspekcie pracy pedagogicznej nauczycieli wychowania przedszkolnego. Obserwacje pedagogiczne w placówkach przedszkolnych podczas realizacji praktyk studenckich zmotywowały do podjęcia badań w celu określenia znaczenia pracy pedagogicznej nauczycieli w procesie wspierania prawidłowego rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym. Badania przeprowadzono w 2022 roku wśród 60 nauczycieli pracujących w placówkach przedszkolnych na terenie powiatu bialskiego. Wyniki badań pokazały różnorodność działań prowadzonych przez nauczycieli, szczególnie w zakresie diagnozy, wyborze ćwiczeń logopedycznych, indywidualizacji pracy z dzieckiem i współdziałania z rodzicami. Motywacja i współdziałanie nauczycieli z rodzicami, to jedne z kluczowych czynników warunkujących efektywność podejmowanych działań logopedycznych z dziećmi. Na podstawie analizy wyników badań sformułowano kilka istotnych rekomendacji, z których w przyszłości mogą skorzystać osoby zainteresowane wymienioną problematyką.

SŁOWA KLUCZOWE: dziecko, nauczyciele, przedszkole, mowa, logopedia, rodzice

Summary: Correct speech development is important for the child's proper education, personality building and overall development. In view of this widely acknowledged fact, attention has been drawn to the need for the formation of correct speech development in the child and its disorders in the aspect of the pedagogical work of preschool teachers. Pedagogical observations in pre-school institutions during the implementation of student internships motivated us to undertake a study to determine the importance of the pedagogical work of teachers in the process of supporting the normal speech development of the pre-school child. The research was conducted in 2022 among 60 teachers working in pre-school institutions in the Biała Podlaska district. The results of the study showed the variety of activities carried out by teachers, especially in the field of diagnosis, selection of speech therapy exercises, individualisation of work with the child and cooperation with parents. Motivation and interaction between teachers and parents are among the key factors determining the effectiveness of speech therapy activities with children. On the basis of the analysis of the research results, some important recommendations were formulated, which can be used in the future by those interested in the above-mentioned issues.

KEYWORDS: child, teachers, kindergarten, speech, speech therapy, parents

WPROWADZENIE

Prawidłowy rozwój mowy dziecka stanowi podstawy jego rozwoju. Dzięki temu, iż dziecko rozumie mowę odkrywa otaczające go środowisko poprzez zadawanie dużej ilości pytań. Poprzez umiejętność mówienia dziecko jest w stanie wyrazić uczucia, emocje, spostrzeżenia, jak i również oczekiwania względem innych osób. Każde dziecko może być narażone na zaburzenia w rozwoju mowy. Mogą to być wady wymowy, które nie będą miały istotnego wpływu w przyszłości dziecka. Ale mogą to być takie zaburzenia, które w znaczący sposób będą utrudniać dziecku kontakty z innymi ludźmi, czy poznanie otaczającego go środowiska (Grabias, 2015). Należy usuwać te zaburzenia jak najwcześniej, ze względu na istotną rolę mowy w jego rozwoju umysłowym oraz w dalszej edukacji, a co za tym idzie ze względu na przyszłą sytuację społeczną i życiową.

Termin zaburzenie mowy dotyczy różnych nieprawidłowości powiązanych z komunikacją językową. Można je omawiać ze względu na objawy i przyczyny. Według znanego polskiego logopedy Leona Kaczmarka *zaburzenia mowy są pewnym odstępstwem od ustalonej przez zwyczaj społecznej normy i polegają na tym, że albo nie umiemy właściwie zbudować wypowiedzi, albo też jej percypować* (Dykcik, 2009, s.269).

Z kolei Stanisław Grabias przedstawia termin zaburzenie mowy jak coś, co powinno się rozpatrywać jako specyficzną cechę komunikacji językowej, wyznaczoną dysfunkcjami psychicznymi i biologicznymi w odniesieniu do działań osoby ludzkiej. W opinii wymienionego autora *proces diagnozowania tak rozumianych zaburzeń mowy przebiega wieloetapowo i uwzględnia:*

- *ustalenie inwentarza zachowań i wyodrębnienie w nim odbiegających od normy zachowań językowych,*
- *orzekanie o dysfunkcjach w zakresie przebiegu określonych czynności biologicznych, psychicznych i społecznych oraz powiązaniu ich z odbiegającymi od normy zachowaniami językowymi,*
- *docieranie do przyczyn wywołujących zaburzenie mowy* (Grabias, 2001, s.270).

Niektóre zaburzenia mowy mają styl osobny, czyli zaburzenia pojawiają się pojedynczo, a część połączona jest z różnymi innymi zaburzeniami

rozwojowymi. Do takich przypadłości rozwoju, najczęściej określanych za przeważnie występujące z zaburzeniami mowy według Genowefy Demel należy wymienić:

- zaburzenia funkcji słuchowych,
- zaburzenia funkcji kinestetyczno – ruchowych (wraz z zakłóceniami procesu lateralizacji),
- opóźnienia rozwoju umysłowego,
- zaburzenia emocjonalne (Demel, 2012, s.271).

Ostatnim pojęciem wymagającym wyjaśnienia w części teoretycznej artykułu jest wada wymowy. Dotyczy ona zniekształceń w dźwiękowej części wypowiedzianego zdania. Charakteryzuje się przekształcaniem głosek (fonemów), zmienianiem (substytucja – paralalia) lub ich pominięciem (Dykcik, 2009, s. 269).

Przy określaniu przyczyn wad wymowy bierze się pod uwagę wiele czynników. Jest dużo podziałów tych przyczyn, gdzie najpopularniejszy jest podział na endogenne (wewnętrzne) i egzogenne (zewnętrzne). Specjaliści, którzy piszą o źródłach tych wad mają w dużej mierze taką samą wiedzę (Grabias, 1997; Gałkowski, Jastrzębowska, 2003). Rozbieżności dotyczą metody w jaki sposób przekazują swoją wiedzę na wymieniony temat i używanego słownictwa. Na przykład Leon Kaczmarek podzielił te przyczyny na:

- a. audiogenne (słuchowe, sensoryczne);
- b. mechaniczne (czyli dysglosja, uwarunkowane uszkodzeniami obwodowych narządów mowy);
- c. funkcjonalne (środowiskowe);
- d. centralne (anartria, dyzartria – uwarunkowane uszkodzeniami ośrodków i dróg nerwowych);
- e. sprzężone (Kaczmarek, 1988, s.11).

Przyczynami wad wymowy mogą być również: niedosłuch i głuchota, wady zgryzu, wady w budowie podniebienia, skrzywienie przegrody nosowej, przerost trzeciego migdałka, zły wzór otoczenia, niewystarczalny kontakt językowy (Sołtys-Chmielowicz, 2008, s. 62).

Reasumując o zaburzeniach mowy można mówić, gdy wystąpi pewnego rodzaju zniekształcenie w funkcjonowaniu psychicznym lub biologicznym człowieka, przez które kontakt z drugą osobą jest ograniczony, lub niemożliwy.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ MOWY DZIECKA

Rozwój mowy u dzieci odbywa się w kilku etapach i jest warunkowany genetycznie. Zależy on nie tylko od psychicznych i fizycznych zdolności dziecka, ale też od warunków społecznych, jakości i ilości komunikacji z otoczeniem. W rozwoju mowy ważną rolę pełnią trzy zespoły elementów: psychologiczne, społeczne i anatomiczno-fizjologiczne. Wiedza na temat reguł rozwojowych mowy u dzieci jest przydatna rodzicom i wychowawcom, ponieważ dzięki temu mogą oni mieć wpływ na prawidłowy rozwój mowy (Ostapiuk, 2002; Dykcik, 2009, s. 271).

W rozwoju mowy można wyróżnić pięć etapów (okresów). Każdy z tych etapów wnosi coś innego i z każdym rokiem słownictwo dziecka jest bogatsze, potrafi lepiej wyrazić swoje uczucia oraz potrzeby:

1. etap przygotowawczy: 3-9 miesiąca życia płodowego,
2. okres melodii (sygnału – apelu): 0-1 roku życia,
3. okres wyrazu (sygnału jednoklasowego): 1-2 roku życia,
4. okres zdania (sygnału dwuklasowego): 2-3 roku życia,
5. okres swoistej mowy dziecięcej: 3-7 roku życia (Minczakiewicz, 2000, s. 65).

Ze względu na przedstawiony w artykule temat badawczy dotyczący określenia znaczenia pracy pedagogicznej nauczycieli w procesie wspierania prawidłowego rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym, czyli w wieku 3-6 lat, na który przypada piąty z kolei etap rozwoju mowy dziecka zwany przez specjalistów okresem swoistej mowy dziecięcej, będzie on szczególnie przybliżony. Wymieniony okres swoistej mowy dziecięcej, inaczej swoistych form językowych, kształtuje się pomiędzy 3. a 7. rokiem życia dziecka. Trzylatek rozumie wszystko, co mówi się do niego, jeśli to co mu się przekazuje nie wykracza poza doświadczenia, które poznał i zna. W tym wieku dziecko potrafi wykonać polecenia, które w swojej treści zawierają wyrazy, które już poznał, na przykład potrafi pokazać gdzie ma nos, uszy lub

inną część ciała. Trzyletnie dziecko porozumiewa się z otoczeniem bardzo chętnie i mówi dużo kilkuwyrazowymi zdaniami. Mówi o wszystkim, co go otacza, co w danej chwili widzi lub robi, często w trakcie zabawy mówi sam do siebie. Dziecko, które ukończyło 4. rok życia potrafi zrozumieć już praktycznie wszystkie polecenia, nawet te, które mają w sobie przyimki takie, jak: nad, pod, przed, obok, za. W odróżnieniu od dzieci trzyletnich umie opowiadać o rzeczach, które już się odbyły lub dopiero się odbędą. Czterolatek zadaje mnóstwo pytań, nie tylko: co to?, ale także, takie jak: dlaczego tak jest?, po co to?. Rodzice często nie mają cierpliwości, aby udzielić odpowiedzi na wszystkie pytania dzieci, jednak należy mieć na uwadze, iż odpowiadając na te pytania pobudzamy w dziecku ciekawość świata, rozwijamy mowę oraz jego intelekt. Narządy artykulacyjne u czteroletniego dziecka doskonałą się dzięki czemu lepiej wymawia głoski, które są trudniejsze. Wypowiedzi dziecka pięcioletniego są zlepkiem kilkudzaniowym. Wciąż mówi dużo i o wszystkim, co go otacza, a także o tym, co było i będzie. W swoich opowiadaniach ma na uwadze kolejność zdarzeń, oraz związki przyczynowo skutkowe. W trakcie wypowiedzi, gdy dziecko zauważy, iż popełniło błąd w wymowie potrafi samo się poprawić, jak i również chętnie i często poprawia kogoś innego, na przykład swoje młodsze rodzeństwo. U dzieci sześcioletnich mowa powinna być już całkowicie poprawna. Niektórzy badacze tego przedmiotu zauważają, iż takie dzieci mają niekiedy problemy z wypowiedaniem głosek, takich jak: sz, cz, dż, ż (Minczakiewicz, 2017; Gunia, 2010; Demel, 2012).

Należy nadmienić, że rozwój mowy odbywa się w tym samym czasie, co rozwój umysłowy, fizyczny i rozwój aktywności narządów artykulacyjnych. Mówienie jest taką czynnością, którą trzeba powtarzać, aby się doskonaliła i była coraz płynniejsza i poprawniejsza gramatycznie. Dzieci jeśli nie mają żadnych zaburzeń wymawiają wszystkie głoski prawidłowo.

PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ

W tej części artykułu zostaną przedstawione wyniki badań, które przeprowadzono w pięciu przedszkolach na terenie powiatu bialskiego w woj. lubelskim. Z przedszkolami biorącymi udział w projekcie badawczym studenci z Koła naukowego SÓWKA Akademii Bialskiej Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej współpracują od kilku lat podczas realizacji praktyk zawodowych o charakterze pedagogicznym. Ten czynnik wpłynął na sprawną organizację badań. *Głównym celem badań było poznanie pracy nauczycieli w procesie wspierania prawidłowego rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym.* Wymieniony główny cel uszczegółowiono:

1. Poznanie działań wspierających rozwój mowy u dzieci realizowanych przez nauczycieli wychowania przedszkolnego.
2. Określenie najczęściej występujących zaburzeń w rozwoju mowy u dzieci na podstawie opinii badanej grupy nauczycieli.
3. Poznanie czynników wspomagających proces prawidłowego rozwoju mowy dziecka i roli rodziców w tym procesie.

W badaniu wzięło udział 60 chętnych nauczycieli z placówek przedszkolnych zlokalizowanych na terenie powiatu bialskiego. Wszystkie badane osoby były płci żeńskiej. W badaniach zastosowano autorskie narzędzie badawcze, ponieważ do badanej problematyki w grupie respondentów, jaką stanowili nauczyciele na stan obecny, nie stwierdzono standaryzowanych narzędzi pomiaru. Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz ankiety, składający się z pytań typu zamkniętego i otwartego. Pytania w kwestionariuszu dotyczyły poznania opinii nauczycieli na temat ich pracy pedagogicznej w procesie wspierania prawidłowego rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym, najczęściej występujących zaburzeń w rozwoju mowy i sposobów wspomagających proces jej prawidłowego rozwoju (Łobocki, 2000).

W zawodzie nauczyciela bardzo ważną rolę odgrywa oprócz wiedzy i zaangażowania, doświadczenie, które pomaga w obserwacji dzieci, w postawieniu prawidłowej diagnozy i w wykonywaniu działań wspomagających rozwój dziecka. Ze względu na staż pracy w zawodzie nauczyciela w przedszkolu wyniki badanej grupy osób przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. Staż pracy nauczycieli

Staż pracy	Liczba N	%
1-3 lata	5	8,3
4-10 lat	12	20,0
11-18 lat	6	10,0
19-26 lat	22	36,7
powyżej 27 lat	15	25,0
Ogółem	60	100,0

Źródło: badania własne

W badanej populacji największy odsetek nauczycieli 36,7% pracuje w przedszkolach, dłużej niż 19 lat, co może dowodzić, że są doświadczonymi nauczycielami. Najmniej jest nauczycieli ze stażem pracy do 3 lat, stanowią 8,3% badanych osób.

W drugim pytaniu zapytano nauczycieli: czy w grupach przedszkolnych w których prowadzą zajęcia spotykają się z problemami zaburzeń mowy u dzieci. Okazało się, że aż 93% respondentów odpowiedziało twierdząco na wymienione pytanie, co pokazało, że w ich placówkach są dzieci z zaburzeniami mowy. Tylko 7% odpowiedziało, że w grupach przedszkolnych w których prowadzą zajęcia nie ma dzieci z zaburzeniami mowy.

Kolejne trzecie pytanie w kwestionariuszu ankiety miało na celu poznanie sposobu w jaki nauczyciele pracujący z dziećmi w praktyce definiują mowę. Dane w tym zakresie przedstawiono w poniższej tabeli.

TABELA 2. Treść definiowania mowy przez badanych nauczycieli

Treść odpowiedzi	%
<i>Mowa to czynność, dzięki której porozumiewają się, co najmniej dwie osoby</i>	68,0
<i>Mowa to sytuacja, w trakcie której przekazywane są pewne informacje</i>	24,0
<i>Mowa jest to oddziaływanie jednej osoby na drugą</i>	8,0

Źródło: badania własne

Okazało się, że spośród ankietowanych najwięcej – 68% osób uważa, że: *Mowa to czynność, dzięki której porozumiewają się, co najmniej dwie osoby*. Jest to bardzo prosta definicja i jednocześnie praktyczna, z takim rozumieniem mowy spotykamy się w podstawowej literaturze z logopedii (Minczakiewicz, 2000, Demel, 2012). Zaś 24% respondentów podało inny sposób, a mianowicie: *Mowa to sytuacja, w trakcie której przekazywane są pewne informacje*. Odpowiedź ta jest również właściwa, gdyż wszystko, co mówimy i robimy przekazuje informacje o nas samych osobie, z którą rozmawiamy.

Najmniejszy odsetek badanych – 8% osób stwierdziło, że *Mowa jest to oddziaływanie jednej osoby na drugą*, co również jest prawdą, gdyż to, co robimy podczas rozmowy może działać w sposób pozytywny bądź negatywny na drugą osobę.

Odpowiadając na pytanie czwarte nauczyciele mieli wskazać czynniki, które według ich opinii mają decydujący wpływ na rozwój mowy dziecka. Każdy respondent mógł wybrać dowolną ilość wskazań. Z uzyskanych odpowiedzi wyliczono wskaźniki procentowe, które nie będą się sumowały do 100% ze względu na fakt, że nauczyciele mogli wymienić tyle czynników, ile uważali za istotne, a także z uwagi na fakt, że zdecydowana większość nauczycieli zdefiniowała podobne czynniki, wskaźniki procentowe nie będą sumowały się do 100. Odpowiedzi na to pytanie przedstawiono w formie opisowego zestawienia w tabeli 3.

TABELA 3. Czynniki wpływające na rozwój mowy dziecka

Treść odpowiedzi	%
Środowisko rodzinne dziecka	65,0
Stan zdrowia dziecka	48,0
Rozwój intelektualny dziecka i uwarunkowania genetyczne	25,0
Prawidłowa budowa i funkcjonowanie aparatu artykulacyjnego	37,0
Chęć komunikowania się z rówieśnikami i osobami starszymi	34,0
Inne czynniki	4,0

Źródło: badania własne

W kolejnym pytaniu otwartym nauczyciele wypisali działania, które korygują wady wymowy u dzieci. Według nich najważniejsze to: indywidualna praca z dzieckiem, czyli terapia logopedyczna, a także wykonywanie przez dziecko z rodzicami ćwiczeń kształtujących prawidłowy rozwój mowy.

Następne pytanie miało na celu poznanie działań pedagogicznych podejmowanych przez nauczycieli w przedszkolu, które rozwijają mowę u dzieci. Wśród wielu propozycji zestawiono te najczęściej wymienione.

TABELA 4. Rodzaje działań podejmowanych przez nauczycieli

Treść odpowiedzi	%
Motywowanie do swobodnych wypowiedzi podczas zajęć w przedszkolu	26,0
Zachęcanie do opowiadania tego, co jest na ilustracji	25,0
Uczenie dzieci wierszy i piosenek	24,0
Organizowanie dzieciom gier językowych	15,0
Prowadzenie ćwiczeń artykulacyjnych oraz ortofonicznych, rozmowy indywidualne z dziećmi, ćwiczenia logopedyczne, gimnastyka buzi i języka, ćwiczenia oddechowe, zabawy ze śpiewem	10,0

Źródło: badania własne

A zatem do najczęściej podejmowanych działań przez nauczycieli zmierzających do pobudzenia i rozwinięcia mowy u dzieci należą motywowanie do swobodnych wypowiedzi podczas zajęć w przedszkolu.

Odpowiedzi na kolejne pytanie o stosowane formy pracy z dziećmi rozwijające mowę, nauczyciele odpowiedzieli w sposób następujący: najwięcej – 48% zaznaczyło, że najczęstszą formą pracy z dziećmi, która jest jednocześnie według nich najlepsza w rozwijaniu mowy to forma zbiorowa. Kolejną odpowiedzią, którą wybrało 39% osób to praca indywidualna z dzieckiem. Jedynie 13% respondentów wskazało, że najczęściej stosuje formę pracy w parach.

Celem kolejnego pytania było poznanie ćwiczeń, które stosują najczęściej nauczyciele podczas zajęć z dziećmi. Odpowiedzi udzielone przez badanych zestawiono w poniższej tabeli.

TABELA 5. Rodzaje ćwiczeń stosowanych przez nauczycieli

Treść odpowiedzi	%
Ćwiczenia usprawniające narząd mowy	24,0
Ćwiczenia oddechowe	23,0
Ćwiczenia dźwiękonaśladowcze	22,0
Ćwiczenia ortofoniczne	16,0
Ćwiczenia logorytmiczne	15,0
Ogółem	100,0

Źródło: badania własne

Analizując pozyskane odpowiedzi wypada stwierdzić, że najczęściej stosowanymi ćwiczeniami na zajęciach z dziećmi są ćwiczenia usprawniające narząd mowy i ćwiczenia oddechowe.

W pytaniu 9 zamierzano uzyskać odpowiedź na temat zabaw, jakie stosują nauczyciele na zajęciach w przedszkolu, aby pobudzić rozwój mowy u dzieci. To pytanie było otwarte i respondenci mieli możliwość udzielania odpowiedzi opartych na podstawie własnego doświadczenia. Wśród najczęściej powtarzających się zabaw stosowanych przez nauczycieli znalazły się zabawy, takie jak: rozwijanie zdań, opisy obrazków, śpiewanie piosenek, recytacje wierszyków, ćwiczenia usprawniające narządy mowy, układanie historyjek z obrazków lub z podanych wyrazów, ćwiczenia dźwiękonaśladowcze, oddechowe, opowiadanie tego, co dziecko widziało w drodze do przedszkola. Dodatkowo nauczyciele stosują takie rodzaje zabaw jak: zabawy naśladowcze (klaskanie, parskanie), zajęcia teatralne, ćwiczenia słuchowe, wierszyki logopedyczne, zabawy ze śpiewem, opowieści ruchowe, zabawy tematyczne, *gimnastyka buzi i języka* – usprawnianie pracy warg języka, wypowiedzianie wyliczanek na wydechu, zabawy relaksacyjne oraz rytmizujące, zabawy usprawniające pracę języka (oblizywanie ust, wysuwanie i chowanie języka, dotykanie językiem nosa i brody, formowanie z języka rurki, liczenie zębów językiem), mapa skojarzeń, burza mózgow, niedokończone zdania, rozmowy kierowane, inspirowane tematem literackim, ilustracją, czytanie dzieciom (rozbudzanie w nich

zainteresowania literaturą dziecięcą), zabawy kołowe ze śpiewem, zabawy z pokazywaniem, rymowanki z pokazywaniem, zabawy paluszkowe.

W jakim okresie rozwoju dziecka można mówić o zaburzeniach mowy, to kolejne pytanie zadane badanych nauczycielom. Zdecydowana większość ankietowanych uważa, że możliwość mówienia o zaburzeniach mowy u danego dziecka głównie zależy od jego indywidualnych predyspozycji. Z tym stwierdzeniem zgadza się 68% badanych, 16% respondentów uważa inaczej, że o zaburzeniach mowy u dzieci można mówić dopiero po ukończeniu przez dziecko przedszkola. Podobną opinię wyraziło 16% ankietowanych, którzy zaznaczyli, że o tych zaburzeniach można mówić, kiedy dziecko skończy 6/7 rok życia. W pytaniu tym badani mogli też wyrazić swoje zdanie. Skorzystało z tego 6% osób. Osoby te uważały, że o zaburzeniach mowy u dzieci można mówić od momentu, jak zacznie płynnie mówić, czyli około 5. roku życia lub gdy dziecko skończy 3. bądź 4. lat.

W kolejnym pytaniu 11 zapytano ankietowanych, kiedy dostrzegają zaburzenia mowy u dzieci. Najwięcej respondentów – 86% udzieliło odpowiedzi, że zaburzenia mowy u dzieci dostrzegają już podczas pierwszego kontaktu z dzieckiem. Znacznie mniej, bo tylko 14% osób zaznaczyło odpowiedź, że dostrzegają zaburzenie mowy u dzieci po konsultacji z logopedą. Co ciekawe odpowiedź taką zaznaczyły wyłącznie osoby, których staż pracy nie przekroczył 3 lat. Spośród respondentów nikt nie zaznaczył, że zaburzenia mowy u dzieci dostrzegają w momencie, gdy rodzice zwracają uwagę na mowę swoich dzieci.

Pytanie 12 odnosiło się do tego, co jest najczęstszym skutkiem zaburzeń mowy u dzieci. Spośród badanych najwięcej osób – 44% uznało, że najczęstsze przyczyny zaburzeń mowy są skutkiem złej budowy aparatu artykulacyjnego. Nieco mniej respondentów – 36% uznało, że występowanie zaburzeń mowy jest skutkiem zaniedbań środowiskowych, a 10% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź, że to niepełnosprawność intelektualna jest skutkiem występowania zaburzeń mowy. Tyle samo osób – 10% uznało, że to dziedziczenie jest skutkiem występowania zaburzeń.

Odpowiadając na pytanie 13 nauczyciele mieli wskazać rodzaje zaburzeń w rozwoju mowy u dzieci w przedszkolu w którym pracują. Odpowiedzi udzielone przez badanych zestawiono w poniższej tabeli.

TABELA 6. Rodzaje zaburzeń w rozwoju mowy

Treść odpowiedzi	%
Seplenienie	46,0
Reranie	28,0
Jąkanie	11,0
Alalia	9,0
Mutyzm	3,0
Mowa dziecienna, kappacyzm	2,0
Bezdźwięczność	1,0
Ogółem	100,0

Źródło: badania własne

Wśród wymienionych zaburzeń w rozwoju mowy u dzieci większość nauczycieli wskazała na seplenienie i reranie. Inne rodzaje zaburzeń były wymienione ale zdecydowanie w mniejszej ilości.

Pytanie 14 odnosi się do podejmowanych działań profilaktycznych w placówkach, w których pracują badani nauczyciele, aby zapobiegać zaburzeniom mowy u dzieci. Wymienione działania przedstawiono w tabeli 7.

TABELA 7. Rodzaje działań profilaktycznych

Treść odpowiedzi	%
Zajęcia indywidualne dziecka z logopedą	50,0
Cykliczne spotkania logopedy z rodzicami	14,0
Spotkania grupowe z logopedą	9,0
Pedagogizacja rodziców przez nauczycieli	8,0
Ćwiczenia indywidualne z nauczycielem	7,0
Zabawy stymulujące i wspomagające rozwój mowy dzieci	7,0
Przesiewowe badania logopedyczne	5,0
Ogółem	100,0

Źródło: badania własne

Najwięcej nauczycieli wskazało na zajęcia indywidualne dziecka z logopedą, co może wskazywać, że ten rodzaj działań profilaktycznych w przedszkolu w którym pracują jest powszechnie stosowany, sprawdzony i przynosi zamierzone efekty.

Odpowiedzi na pytanie 15 dotyczyły wyposażenia przedszkoli w pomoce logopedyczne, które wykorzystują nauczyciele w pracy pedagogicznej z dziećmi.

TABELA 8. Rodzaje pomocy logopedycznych

Treść odpowiedzi	%
Gry logopedyczne	43,0
Książki o tematyce logopedycznej	38,0
Piramidy logopedyczne	11,0
Lusterka, historyjki obrazkowe, programy komputerowe	8,0

Źródło: badania własne

Wszystkie przedszkola posiadają tego rodzaju pomoce, głównie są to gry logopedyczne, książki o tematyce logopedycznej i tzw. piramidy logopedyczne. Ankietowani wypisali inne pomoce logopedyczne ze swoich placówek: lusterka, historyjki obrazkowe, programy komputerowe.

Pytanie 16 miało za zadanie wykazać, w jakim okresie rozwoju dziecka według respondentów powinna być prowadzona diagnoza logopedyczna. Większość badanych – 76% uznała, że diagnoza logopedyczna powinna być podejmowana w momencie rozpoczęcia przez dziecko edukacji przedszkolnej. Pozostali ankietowani 24% uznali, że niezwłocznie po zauważeniu problemów z mową dzieci należy podjąć diagnozę logopedyczną ale z uwzględnieniem normy rozwojowej.

W kolejnym pytaniu zapytano o podejmowanie terapii logopedycznej u dziecka ze stwierdzonym zaburzeniem mowy. W większości placówek przedszkolnych terapia logopedyczna podejmowana jest po diagnozie logopedycznej i wyrażeniu zgody przez rodziców. Odpowiedź taką zaznaczyło 70% ankietowanych. Następnie terapia logopedyczna podejmowana jest na prośbę rodziców. Taką odpowiedź zaznaczyło 18% respondentów. Najmniej osób 12%

stwierdziło, że dopiero po zauważeniu i zgłoszeniu problemu przez nauczyciela do rodziców, podejmowana jest terapia logopedyczna.

Jeżeli do przedszkoli uczęszczają dzieci u których stwierdzono zaburzenia mowy, to nasuwa się kolejne pytanie, czy w każdej placówce powinien być zatrudniony logopeda. Ankietowani jednomyślnie uznali, że logopeda powinien pracować w każdej placówce przedszkolnej.

W jakim stopniu, rodzina powinna wpływać na kształtowanie się rozwoju mowy dziecka? To pytanie w kwestionariuszu ankiety było z tzw. skalą, respondenci zaznaczali wybraną odpowiedź w skali od 5 – stopień wysoki do 1 – stopień niski. Według ankietowanych rodzina ma bardzo duży wpływ na kształtowanie się mowy dziecka, 60% respondentów napisało, że rodzina w wysokim stopniu wpływa, o połowę mniej ankietowanych uważa, że rodzina wpływa na rozwój mowy dziecka w dosyć dużym stopniu. Odpowiedź taką udzieliło 30% badanych. Jednakże niektórzy respondenci napisali liczbę 3 co oznacza, że rodzina ma wpływ na rozwój mowy dziecka, jednak ich wpływ nie jest duży, tak zaznaczyło 10% osób z badanej grupy.

Kolejne pytanie miało na celu poznanie opinii nauczycieli dotyczącej świadomości rodziców na temat zaburzeń mowy u swoich dzieci. Według zdecydowanej większości badanych nauczycieli-86%, rodzice nie zawsze są świadomi zaburzeń mowy, jakie występują u ich dzieci, lub jakie mogą wystąpić. Znacznie mniej ankietowanych 14% uważa, że rodzice są świadomi zaburzeń mowy u swoich dzieci.

Ostatnie pytanie dotyczyło określenia postaw rodziców względem udziału dzieci w zajęciach logopedycznych. Respondenci jednomyślnie uznali, że postawa rodziców ma ogromny wpływ na motywację i czynny udział dziecka w zajęciach logopedycznych.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przedstawione w artykule zagadnienie dotyczące rozwoju mowy u dzieci w wieku przedszkolnym jest jedynie małym wycinkiem logopedii. Przeprowadzone badania dały studentom kierunku pedagogicznego możliwość poznania opinii nauczycieli odnośnie zaburzeń mowy u dzieci uczęszczających do przedszkoli. Prawidłowy rozwój mowy dziecka jest bardzo ważny, ponieważ stanowi fundament rozwoju jego osobowości. Dzięki temu, iż dziecko rozumie mowę, odkrywa otaczający go świat, komunikuje się z drugim człowiekiem i rozwija się właściwie. Poprzez prawidłową umiejętność mówienia dziecko jest w stanie wyrazić uczucia, emocje, spostrzeżenia, jak również oczekiwania względem otoczenia. Ale należy zauważyć, jak pokazały wyniki badań, dziecko może być narażone na zaburzenia w rozwoju mowy, które w znaczny sposób będą ograniczały prawidłowe kontakty z innymi osobami, czy utrudniały poznanie otaczającego go środowiska. Należy te zaburzenia niwelować, usuwać, jak najwcześniej, ze względu na fundamentalne znaczenie mowy w edukacji dziecka, jego rozwoju umysłowym i życiu w ujęciu holistycznym.

Na podstawie analizy pozyskanych wyników badań wysunięto kilka kluczowych wniosków, które można wykorzystać w pracy pedagogicznej w przedszkolu:

- Zajęcia logopedyczne odbywające się w przedszkolach nie są w stanie w pełni zaspokoić potrzeb dzieci w zakresie kształtowania mowy dziecka, szczególnie w korygowaniu zaobserwowanych zaburzeń. Dlatego rekomenduje się zwiększenie wymiaru realizacji zajęć logopedycznych w tygodniowym rozkładzie zajęć w przedszkolu. Dzięki temu logopedzi będą mogli więcej czasu poświęcić na pracę terapeutyczną z dzieckiem, co z pewnością zwiększy jej efektywność.
- W przedszkolach, nauczyciele w ramach współdziałania z rodzicami powinni organizować indywidualne spotkania na temat zaburzeń mowy dzieci. Dzięki tym spotkaniom rodzice będą bardziej świadomi zaburzeń mowy u dzieci i dostrzegą wagę systematyczności wykonywania ćwiczeń zalecanych przez logopedów w domu.

- Nauczyciele i rodzice powinni zwracać szczególną uwagę na zaburzenia, które pojawiają się najczęściej u dzieci i są najbardziej rozpowszechnione, czyli seplenienie i reranie ale jednocześnie powinni mieć na uwadze również inne rzadziej występujące zaburzenia mowy. W wykonaniu tego postulatu pomocny będzie dialog i współdziałanie na linii nauczyciele-rodzice.

Przedstawione wnioski i rekomendacje z przeprowadzonych badań są nie tylko aktualne ale i pomocne ze względu na fakt, że poprawna mowa jest gwarantem sukcesu szkolnego każdego dziecka i jego prawidłowego rozwoju. Zatem problem zaburzeń mowy i kształtowanie jej właściwego rozwoju jest ciągle aktualny i stanowi duże wyzwanie adresowane zarówno do studentów pedagogiki, nauczycieli, jak i rodziców dzieci.

BIBLIOGRAFIA

- Demel, G. (2012). Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola. Warszawa: WSiP, s.271.
- Dykcik, W. (2009). Pedagogika specjalna. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 269, 271.
- Gałkowski, T., Jastrzębowska, G. (2003). Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki. Zaburzenia komunikacji językowej u dzieci i dorosłych. T. 2. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kaczmarek, L. (1988). Nasze dziecko uczy się mowy. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
- Grabias, S. (1997). Mowa i jej zaburzenia. Audiofonologia, Tom X, s.9 – 36.
- Grabias, S. (red.). (2001). Zaburzenia mowy. T.1. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s.270.
- Grabias, S. (red.). (2015). Logopedia, standardy postępowania logopedycznego. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Gunia, G. (2010). Terapia logopedyczna – dzieci z zaburzeniami słuchu i mowy. Wybrane problemy teorii i praktyki surdologopedycznej. Kraków: Wydawnictwo Impuls, s.104.
- Łobocki, M. (2000). Metody i techniki badań pedagogicznych. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Minczakiewicz, E. M. (2000). Logopedia. Mowa – rozwój – zaburzenia – terapia. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, s.65.
- Minczakiewicz, E. M. (2017). Dyslalia na tle innych wad i zaburzeń mowy u dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Konteksty Pedagogiczne, 1(8)/2017, s. 149–169. DOI: 10.19265/KP.2017.018149
- Ostapiuk, B. (2002). Dziecięca artykulacja czy wada wymowy – między fizjologią i patologią. Logopedia, Tom 31, s. 95–156.
- Sołtys-Chmielowicz, A. (2008). Zaburzenia artykulacji. Teoria i praktyka. Kraków: Wydawnictwo Impuls, s.62.